

VREME 1081, 22. septembar 2011. / KULTURA

Još jednom o jeziku: Pretpostavljeni identiteti

Ko određuje na kojem od "naših jezika" je jedan roman napisan i zbog čega je to važno, pitanje je koje se postavlja u kontekstu novih propozicija za dodelu NIN-ove nagrade

Na engleskoj Vikipediji uz odrednicu "srpskohrvatski jezik" stoji jedna zanimljiva opaska, koje nema uz ovu odrednicu na drugim jezicima: "Srpskohrvatski jezik se često naziva 'naš jezik', među ljudima rođenim na ovom govornom području. Ovaj politički korektan termin se često koristi za srpskohrvatski među onima koji žele da izbegnu nacionalističke i lingvističke rasprave."

Ni na jednom od jezika koji su nekada spadali u srpskohrvatski, ovaj navod ne postoji. Ali zato, u Crnoj Gori već neko vreme traju napori za standardizaciju crnogorskog jezika, a časopis "Jezik" i Zaklada "Dr Ivana Šretera" u Hrvatskoj su 12. septembra, osamnaestu godinu za redom, raspisali konkurs za novu hrvatsku reč. Nekako u isto vreme, tabloid "Pres" objavio je priču o navodnom skandalu jer su na formularima Pokrajinskog fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje u upotrebi reči koje nisu u duhu srpskog književnog jezika poput "zamolnica", "osobni list" i "izvod iz očevidnika".

Kako piše "Pres", na dopisu koji je iz Pokrajinskog fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje u Novom Sadu poslat na adresu Istorijskog arhiva iz Čačka stoji: "Nadležan organ socijalnog osiguranja obratio se zamolnicom ovoj službi da se za gore imenovanog dostavi pregled penzijskog staža koji se priznaje za penziju. Molite se da ovoj službi dostavite prepis osobnog lista ili izvod iz očevidnika." Sukobima na jezičkoj osnovi ovih dana doprineo je i potpredsednik Srpske radikalne stranke, koji je na administrativnom prelazu Jarinje, iritiran lošim srpskim, pocepao natpis "Stop ili mi budemo pucali", koji su postavili pripadnici KFOR-a.

PRAVILNIKOVA PRAVILA: Početkom ove godine, jedan od krupnijih skandala na domaćoj književnoj sceni bilo je odbijanje žirija za dodelu NIN-ove nagrade da u konkurenčiju za roman godine uvrsti dva romana koji su prethodne godine premijerno objavljeni u Srbiji. Bila je reč o romanima *Otac Miljenka Jergovića* i *Sjetva soli Muharema Bazdulja* (vidi "Vreme br.1045, tekst "Miljenko, zašto nisi Milenko"). U to vreme, žiri za dodelu NIN-ove nagrade pravdao se Pravilnikom, po kom su u konkurenčiju mogli da uđu samo romani objavljeni na srpskom jeziku, što, ispostavilo se, nije baš tako lako nedvosmisleno utvrditi (npr. slučaj zagrebačkog pisca Sime Mraovića, koji je svojevremeno ušao u konkurenčiju za NIN-ovu nagradu zato što je etnički Srbin,

iako je jezik kojim piše mnogo "hrvatskiji" od onog kojim piše npr. pomenuti Jergović ili Bazdulj). Ove godine, polovinom jula, žiri za dodelu NIN-ove nagrade saopšto je da su "članovi konstatovali da za NIN-ovu nagradu mogu konkursati samo romani objavljeni na srpskom jeziku, koji su kao takvi zavedeni u međunarodnom onlajn bibliografskom servisu COBISS (Kooperativni online bibliografski sistem i servisi), bez obzira na mesto izdavanja. Sva ostala dela, za koja se utvrdi da su pisana na drugim srodnim jezicima, neće biti razmatrana za najbolji roman godine."

Ovime je Pravilnik za dodelu NIN-ove nagrade dopunjeno time što je u njega uveden standard na osnovu kog će biti određeno koja su dela objavljena na srpskom jeziku – ona koja su u COBISS-u zavedena kao takva.

Šta je COBISS? Zajednica jugoslovenskih nacionalnih biblioteka nekadašnje Jugoslavije je 1987. godine prihvatile sistem uzajamne katalogizacije kao zajedničku osnovu bibliotečko-informacionog sistema i sistema naučnih i tehnoloških informacija Jugoslavije, a ulogu informacijskog i bibliografskog servisa, ujedno i nosioca razvoja organizacionih rešenja i programske opreme, preuzeo je Institut informacijskih znanosti (IZUM) iz Maribora (Slovenija). Do raspada Jugoslavije, 1991. godine, u sistemu je učestvovalo 55 biblioteka iz svih njenih nekadašnjih republika. IZUM je 1991. godine promovisao sistem COBISS (Kooperativni online bibliografski sistem i servisi) kao nadgradnju sistema uzajamne katalogizacije. Po raspadu Jugoslavije, biblioteke koje su nekada bile članice sistema, istupile su iz njega, ali poslednjih godina, većina njih se vratila. COBISS.SI, COBISS.BH, COBISS.MK, COBISS.SR i COBISS.CG su oznake za autonomne bibliotečko-informacione sisteme koji se uspostavljaju u pojedinim državama sa sopstvenim uzajamnim bazama podataka (Slovenija, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Srbija i Crna Gora). U okviru navedenih sistema, programsku opremu COBISS u automatizaciji svog poslovanja koristi preko 600 biblioteka. Kako za "Vreme" kaže Sreten Ugričić, direktor Narodne biblioteke Srbije, pre tri godine, sve nacionalne biblioteke zemalja bivše Jugoslavije potpisale su sporazum po kom je jedino merilo za određivanje jezika na kom je delo napisano – izjašnjavanje autora. Ovaj sporazum potpisale su sve zemlje koje su u COBISS sistemu i Hrvatska koja se u ovom sistemu ne nalazi.

U Narodnoj biblioteci Srbije takođe su nam rekli da se katalogiziranje publikacija i jezika na kom su objavljene knjige obavlja na osnovu podataka iz Katalogizacije u publikaciji (CIP – catalogization in publication), za čije su izdavanje u Srbiji ovlašćeni Narodna biblioteka Srbije i Biblioteka Matice srpske u Novom Sadu (za izdavače u Vojvodini). Jezik publikacije u CIP-u trebalo bi da dostavi izdavač, na način koji je propisan Stručnim uputstvom za katalogizaciju u publikaciji. U tom dokumentu stoji da se podatak o jeziku publikacije utvrđuje "na osnovu prethodnog pismenog izjašnjenja ili date izjave autora, izdavača ili nosioca autorskog prava u skladu sa zakonskim propisima i jezičkom normom".

IDEOLOGIJA

NAGRAĐIVANJA

: Međutim, na toj tački priča o jezicima na kojima pišu autori sa prostora bivše Jugoslavije, od birokratske i dosadne, postaje bizarna i zanimljiva. Naime, u katalozima bosanskog i srpskog COBISS-a moguće je naći sasvim različite podatke o jezicima za identične publikacije. Tako je, na primer, zbirka priča *Carolija Muha* rema Bazdulja

(Gradac, Srbija, 2008) u srpskom COBISS-u zavedena kao publikacija na bosanskom jeziku, ali su srpski književni časopisi u kojima su neke od priča iz ove zbirke prethodno objavljene evidentirane kao napisane – samo na srpskom. Knjige Miljenka Jergovića u različitim nacionalnim COBISS podsistemima zavedene su i na bosanskom i na srpskom i na hrvatskom, iako se razlikuju samo po godini ili mestu izdavanja. Događa se i da u istom sistemu budu dela istog pisca, ali na različitim jezicima: ponovo Jergović, na primer, u bosanskom COBISS-u стоји kao pisac koji je zbirku priča *Mama Leone* 1999. objavio na bosanskom, dok je 2007. ista knjiga izašla na hrvatskom. Prema nezvaničnim informacijama iz Narodne biblioteke, često se dešava da izdavači ili službenici koji u Narodnoj biblioteci rade na katalogizaciji, podatke o jeziku unose po inerciji, pa se zato događaju ovakve stvari.

Iako bi poslednju reč trebalo da daje autor, pisci sa kojima je "Vreme" kontaktiralo izričiti su u tome da ih nikada niko nije pitao na kom jeziku pišu. Miljenko Jergović, pisac rođen u Sarajevu, sa mestom prebivališta u Zagrebu, koji objavljuje (i) u Beogradu, kaže u izjavi za "Vreme" da ga nikada niko nije pitao o imenu jezika na kom piše: "Ponekad su me pitali neki moji prevoditelji na strane jezike, da bi znali s kojeg jezika su preveli knjigu. Odgovarao sam uvijek isto: neka napišu jezik koji se njima čini najpribližnjim, meni je, u načelu, svejedno. Na kraju, dogodilo se to da su moje knjige prevodene sa raznih mojih jezika, premda je uvijek bilo riječi o jednome jeziku."

I sarajevska spisateljica Ajla Terzić, čija je knjiga *Mogla je biti prosta priča* nedavno premijerno objavljena u Srbiji, a prethodna *Lutrija* istovremeno u Bosni, Hrvatskoj i Srbiji, kaže da je nikada niko ni od izdavača nije pitao na kom jeziku piše: "Nisu me pitali vjerovatno jer se podrazumijeva da pišem na bosanskom jeziku, iako taj jezik ima divlji i nedosljedan standard što se mene tiče. Usput, meni su na fakultetu sugerisali da se u potpunosti moram držati takozvane istočne varijante,

AKTUELNI LAUREAT: Gordana Čirjanić prima NIN-ovu nagradu

jer pišem ‘cenzurisanje’ umjesto ‘cenzuriranje’ i da, na primer, ‘pijun’ ispravim u ‘pion.’” Pošto nije prihvatile ni jednu ni drugu sugestiju, Terzićeva zaključuje da je “ovaj svijet pun prepostavljenih identiteta”.

Na to se nadovezuju i reči Sretena Ugričića koji kaže da pitanje jezika nikada nije lingvistički, već ideološki problem, jer je književnost prepuna primera višestruke pripadnosti: "Nabokov pripada i američkoj i ruskoj kulturi, Kafka i češkoj i jevrejskoj, i to su potpuno normalne kulturološke činjenice." Uprkos zabuni koja postoji kada se uporede evidencije srpskog, bosanskog i crnogorskog COBISS-a, ili čak samo na osnovu pretrage različitih biblioteka unutar istog nacionalnog sistema, Ugričić tvrdi da u katalogizaciji nema nedoumica kada je reč o živim piscima: "Čak ni među onima koji nisu živi nema spora, osim kada je reč o nekoliko imena, koja su zgodna za političku manipulaciju. To su Ivo Andrić, Meša Selimović i Petar Petrović Njegoš."

Nažalost, ni ovo nije sasvim tačno. Primera radi, Gospoda Glembajevi Miroslava Krleže, prema srpskom COBISS-u, 1920. godine su u Beogradu objavljeni na srpskom, a 1974. na hrvatskom jeziku.

U skladu s tim, i imajući u vidu sve navedeno, dovoljno je da neko od izdavača popunjавајуći formular za CIP navede da je knjiga Miljenka Jergovića napisana na srpskom i formalnih prepreka za njegov ulazak u konkurenciju za NIN-ovu nagradu više ne bi bilo. Prema ovoj mogućnosti skeptičan je Sreten Ugričić, koji smatra da je pitanje o jeziku zapravo prikriveno ideološko pitanje. U razgovoru za "Vreme" pitali smo Miljenka Jergovića na kom jeziku piše: "Meni se čini da pišem na jeziku kojim, recimo, piše Ante Tomić, ali i na jeziku kojim piše Svetislav Basara ili jeziku kojim piše Muhamet Bazdulj. U osnovi, moj jezik, danas, 2011. godine, kao i moje knjige, pa u određenom smislu i ja lično, nalazi se na ničjoj zemlji. Na toj ničjoj zemlji dobro se osjećamo i ja, i knjige, i jezik, jer je na ničjoj zemlji i sve ono što zaista smatram svojim." Ili, jednostavnije, politički korektnim jezikom engleske Vikipedije: to je naš jezik.

Umesto formalnih razloga za (ne)ulazak u konkurenciju za NIN-ovu nagradu, bilo bi mnogo jednostavnije, o čemu smo već pisali, primeniti mode, na primer, "Jutarnjeg lista", čija nagrada za knjigu godine ima samo jedan kriterijum: da je objavljena u Hrvatskoj i da nije reč o prevodu. Iz nekog razloga, tu, najlogičniju mogućnost нико i ne pominje.

Jovana Gligorijević